כלי הזכוכית מהמבנים משלהי התקופה הביזנטית בשוליים המזרחיים של תל שקמונה

אירה ברש

למעלה מאלף שברי כלי זכוכית נמצאו בחפירה בשוליים המזרחיים של שקמונה (ר׳ טורגה ועד, כרך זה), כ־625 מהם זוהו. הממצא נתגלה על פני השטח ובמילויים, רובו בתעלות שוד של קירות ולא במכלולים ברורים. להלן יוצגו 29 כלים, כולם יוצרו בניפוח חופשי מזכוכית חסרת צבע, כחולה־ירוקה וירוקה, שלושה מהם מעוטרים. כלי הזכוכית הם מטיפוסים מוכרים ונפוצים בארץ בתקופות הרומית המאוחרת והביזנטית.[1]

קערות (איור 1:1–4).— קערות מס׳ 1 ו־2 רדודות ולהן שפה מקופלת חוצה עד לבסיס הטבעת. קערות אלו נפוצות בארץ ובסביבותיה למן אמצע המאה הד׳ לסה״נ, ונמצאו למשל בג׳למה (Weinberg and Goldstein 1988:49–50, Fig. 4–8:80, 81), בחמת גדר (Cohen 1997:400, Pl. I:10) ובגרש, שם הן תוארכו למאות הו׳–הז׳ לסה״נ (Dussart 1998:75, Type BII.312, Pl. 11:11). קערות מס׳ 3 ו־4 עמוקות, ולהן שפה מקופלת חוצה, חלולה ורחבה.

נרות (איור 1:5–14).— נמצאו שלושה טיפוסי נרות. נרות מס׳ 5–7 הם קערות ששפתן מקופלת חוצה, ולהן שלוש ידיות משוכות מהשפה לדופן. נר מס׳ 6 מעוטר בחוט. נרות אלו מקבילים לטיפוס 1 של חדד (Hadad 1998:64, 65, 68) ולטיפוס 6 של ג׳נינגס (Jennings 2004–5:148–149). לנרות מס׳ 8–13 קערה קטנה ורגל מוצקה, חלקה או צבוטה קלות בתחתיתה. נרות אלו מקבילים לטיפוס 3 של חדד (Hadad 1998:69) ולטיפוס b4 של ג׳נינגס (Jennings 2004–5:145). לנר מס׳ 14 רגל מוצקה, צבוטה לכל אורכה, דמויית חרוזים. נר זה מקביל לטיפוס 2 של חדד (Hadad 1998:68, 69). כל הנרות מתוארכים לתקופה הביזנטית, והם המשיכו לשמש גם בתקופה האסלאמית.

כוסות וגביעים (איור 2:15–21).— לכלים מס׳ 15 ו־16 שפה נוטה ומקופלת פנימה בהתאמה; אלו שפיות של כוס או של גביע. מכוס מס׳ 17 נשתמר שבר בסיס דיסקוס עבה, ועליו סימני צלקת ממוט הזגג. כוסות שלהן בסיס דיסקוס נתגלו בח״ירבת אל־נענה, שם הם יוצרו כנראה, ותוארכו למאה הד׳ – ראשית המאה הה׳ לסה״נ (Gorin-Rosen and Katsnelson 2007:93, Fig. 8:3–9, ור׳ שם הקבלות נוספות) ובקיסריה (Israeli 2008:377–378, Nos. 91–93). לכוס מס׳ 18 בסיס טבעתי וחלול, דחוף פנימה, ותחילתה של רגל חלולה ורחבה. כוסות מטיפוס זה נמצאו בחמת גדר, ותוארכו שם לאמצע המאה הד׳ – תחילת המאה הה׳ לסה״נ (Cohen 1997:409–410, Pl. III:9).

בסיסים מס׳ 19–21 שייכים לגביעי יין. לגביע מס׳ 19 בסיס טבעת חלול ודחוף פנימה, רגל קצרה מאוד ותחילת קערית. גביע זה מקביל לטיפוס ה:8 של בר״ג (תש״ל:147, לוח 33), שתוארך לסוף התקופה הביזנטית. לגביע מס׳ 20 רגל צבוטה, דמוית חרוז, ומגביע מס׳ 21 נשתמר בסיס שטוח ועליו טביעות אלכסוניות. גביעי יין נפוצים מאוד בתקופה הביזנטית, ונמצאו למשל בתל בית שאן (Hadad 2006:628, Nos. 56, 57, ור׳ שם הקבלות נוספות) ובבירות (Jennings 2004–5:123–130, Types 1, 3).

צנצנת (איור 2:22).— לצנצנת שפה מעוגלת ומתחתיה מגרעת. לצנצנות מסוג זה ארבע ידיות משוכות מהשפה לכתף, והן מעוטרות בחוטים. הן אופייניות למאה הד׳ – תחילת המאה הה׳ לסה״נ (בר״ג תש״ל:153, טיפוס ו:1–1; 13, לוח 34).

בקבוקים (איור 2:23–29).— לבקבוק מס׳ 23 שפה נוטה חוצה וצוואר צר ועבה. לבקבוקים מס׳ 24 ו־25 שפה מקופלת פנימה. לבקבוק מס׳ 26 שפה מעוגלת ודופן דקה. לבקבוק מס׳ 27 שפה מעוגלת וקיפול מתחת לשפה. בקבוקים מס׳ 28 ו־29 מעוטרים בחוטים בצבע הכלי. לבקבוק מס׳ 28 שפה נוטה חוצה, והחוטים מלופפים מתחת לשפה. בקבוק זה מקביל לטיפוס ח:14(1) של בר״ג

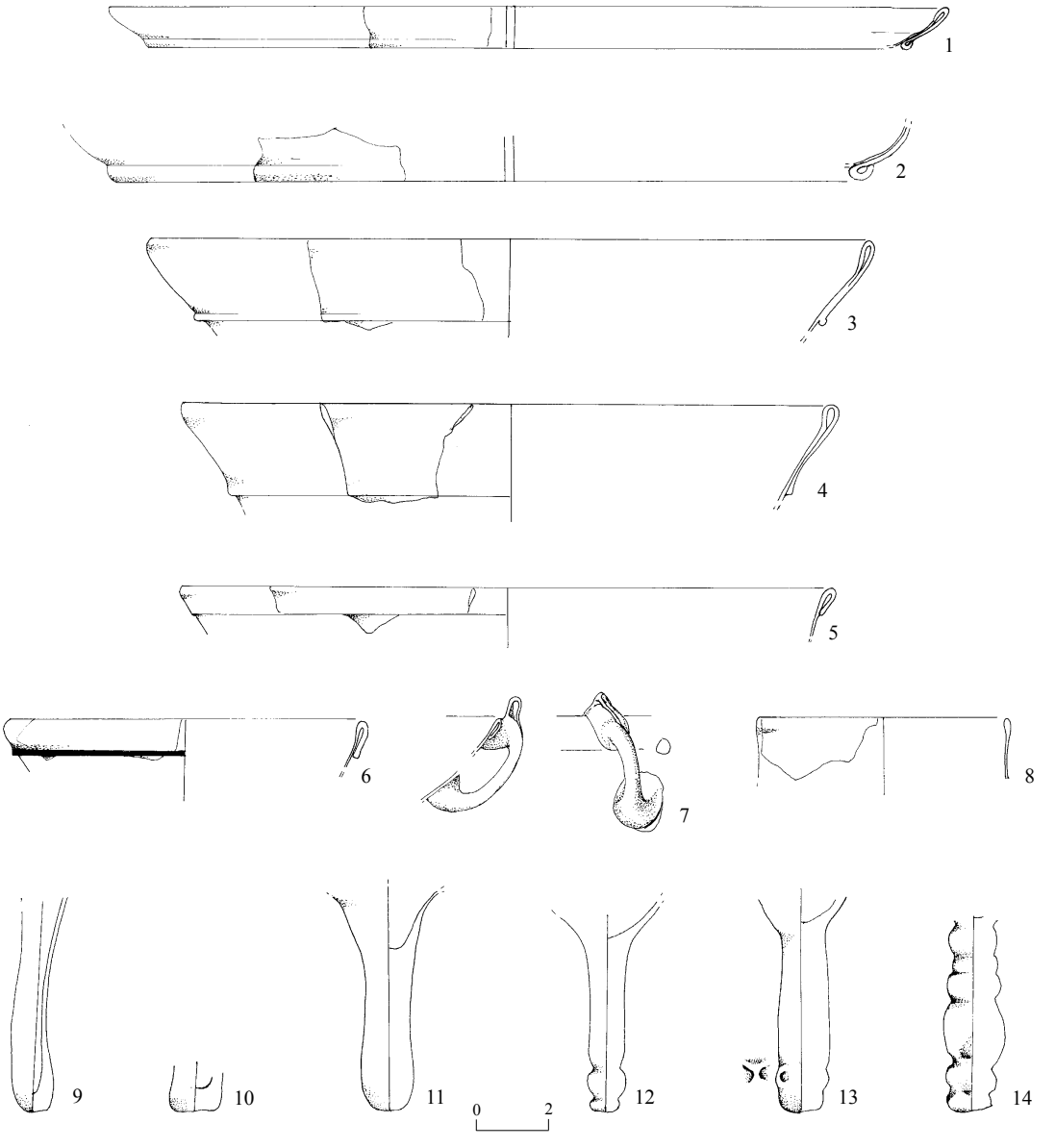

איור 1. כלי הזכוכית.

מס׳	הכלי	שטח	לוקוס	סל	תיאור
1	קערה	C	3034	30252	כחול־ירוק בהיר
2	קערה	D	442	40378	כחול־ירוק בהיר
3	קערה	D	444	40368/2	כחול־ירוק בהיר
4	קערה	D	444	40368/3	כחול־ירוק בהיר
5	נר	A	116	1025/2	כחול־ירוק בהיר
6	נר	F	714	70040/2	חסר צבע, חוט כחול
7	נר	D	513	50151/2	כחול־ירוק בהיר

מס׳	הכלי	שטח	לוקוס	סל	תיאור
8	נר	D	417	40167/2	כחול־ירוק בהיר
9	נר	D	409	40097/1	כחול־ירוק בהיר
10	נר	D	409	40097/2	כחול־ירוק בהיר
11	נר	D	444	40368/5	כחול־ירוק בהיר
12	נר	D	417	40167/1	כחול־ירוק בהיר
13	נר	D	444	40377/1	כחול־ירוק בהיר
14	נר	A	116	1025/1	כחול־ירוק בהיר

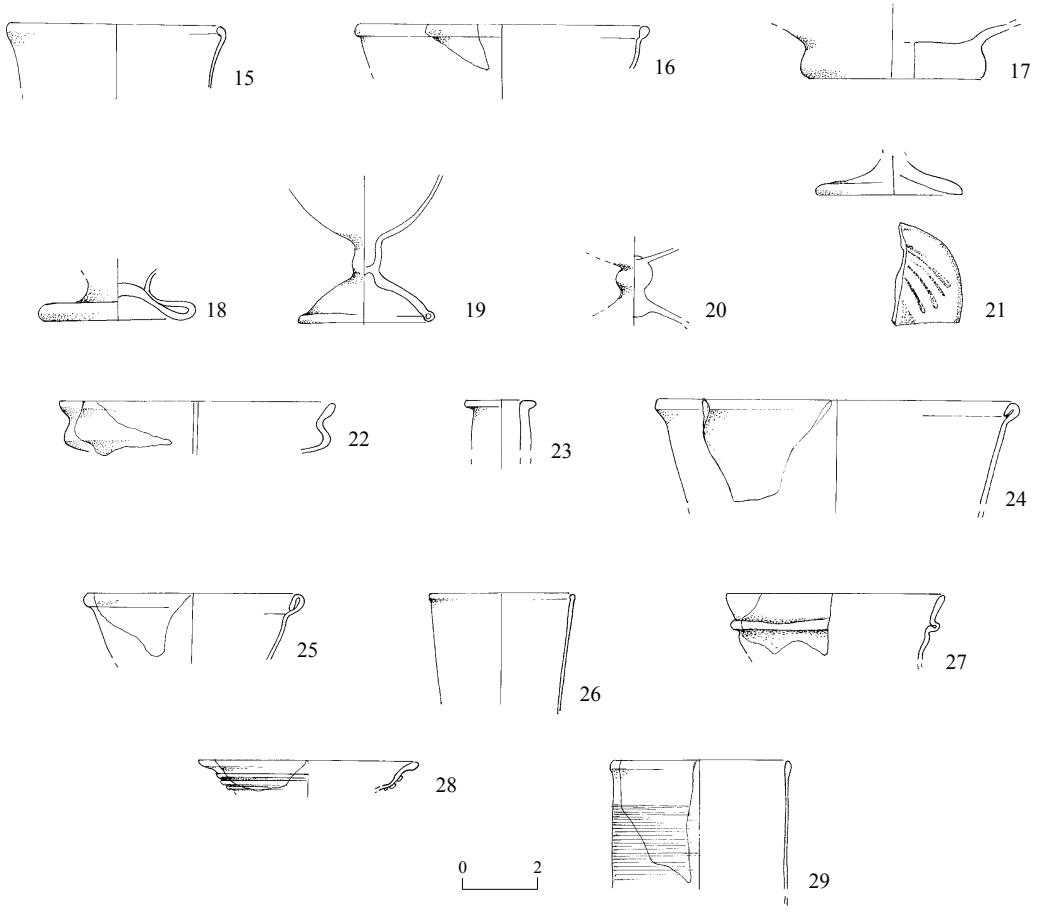

איור 2. כלי הזכוכית.

מס׳	הכלי	שטח	לוקוס	סל	תיאור
15	כוס/גביע	D	444	40377/2	כחול־ירוק בהיר
16	כוס/גביע	A	116	1025/3	כחול־ירוק בהיר
17	כוס	B	2000	20178	כחול־ירוק בהיר
18	כוס	A	123	1083/1	ירוק בהיר
19	גביע יין	D	447	40395	כחול־ירוק בהיר
20	גביע יין	D	513	50151/1	ירוק בהיר
21	גביע יין	D	400	40136	כחול־ירוק בהיר
22	צנצנת	A	134	1154	ירוק בהיר
23	בקבוק	F	714	70040/1	ירוק בהיר
24	בקבוק	D	444	40368/1	כחול־ירוק בהיר
25	בקבוק	A	119	1051/3	כחול־ירוק בהיר
26	בקבוק	A	119	1051/2	ירוק בהיר
27	בקבוק	D	423	40343	כחול־ירוק בהיר
28	בקבוק	A	123	1060	ירוק בהיר
29	בקבוק	D	444	40368/4	ירוק בהיר

(תש״ל: 162, לוח 36), והוא מתוארך למאות הד׳–הה׳ לסה״נ.

לבקבוק מס׳ 29 שפה מעוגלת וצוואר מעוטר בחוטים דקים. בקבוקים מעוטרים בחוטים נפוצים מאוד בתקופות הרומית המאוחרת והביזנטית, ונמצאו למשל בתל בית שאן (Hadad 2006:627, Nos. 40–47, ור׳ שם הקבלות נוספות), בח׳ירבת אל־נענה (Gorin-Rosen and Katsnelson 2007:100–103, Fig. 13) ובבירות (Jennings 2004–5:159–168).

שמשות חלון.— נמצאו כ־200 שברים קטנים של שמשות חלון, ללא שפה (לא אוירו): כ־51% מהם בשטח A, כ־8% מהם בשטחים B ו־C, כ־33% מהם בשטח E/D ושבר אחד בשטח G. עוביים 1.0–2.5 מ״מ. השמשות הן מטיפוס השמשות העגולות הנפוץ באזורנו, למשל באשקלון (Katsnelson 1999:80*).

אבני פסיפס.— נמצאו 175 אבני פסיפס מזכוכית (לא אוירו): למעלה מ-60% מהן בשטח E/D, שם נמצא מבנה של כנסייה(?), כ־20% מהן בשטח C, כ־16% מהן בשטח A, כ־4% מהן בשטח B ושתי אבנים בשטח H. על סמך גודלן (5 ממ״ר), נראה שהן שימשו בפסיפס קיר. צבע האבנים ירוק, כחול, צהוב, אדום ושחור.

הערה

[1] אני מודה למנהלי החפירה שהפקידו בידי את כלי הזכוכית, לפרופ׳ דן בר״ג שראה את הממצא והעיר הערות חשובות וליעל גורין־רוזן על עזרתה הרבה. את כלי הזכוכית ציירה כרמן הרש.

הפניות

בר״ג ד׳ תש״ל. **כלי הזכוכית בארץ ישראל בתקופה הרומית והביזנטית.** עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית. ירושלים.

Cohen E. 1997. Roman, Byzantine and Umayyad Glass. In Y. Hirschfeld. *The Roman Baths of Hammat Gader.* Jerusalem. Pp. 396–431.

Dussart O. 1998. *Le Verre en Jordanie et en Syrie du Sud.* Beirut.

Gorin-Rosen Y. and Katsnelson N. 2007. Local Glass Production in the Late Roman–Early Byzantine Periods in Light of the Glass Finds from Khirbat el-Ni‘ana. *‘Atiqot* 57:73–154.

Hadad S. 1998. Glass Lamps from the Byzantine through Mamluk Periods at Bet Shean, Israel. *JGS* 40:63–76.

Hadad S. 2006. Glass Finds. In A. Mazar. *Excavations at Tel Beth-Shean 1989–1996* I: *From the Late Bronze Age IIB to the Medieval Period.* Jerusalem. Pp. 626–637.

Israeli Y. 2008. The Glass Vessels. In J. Patrich. *Archaeological Excavations at Caesarea Maritima, Areas CC, KK and NN. Final Reports* I: *The Objects*. Jerusalem. Pp. 369–395.

Jennings, S. 2004–2005. *Vessel Glass from Beirut, BEY 006, 007 and 045* (Berytus 48–49). Beirut.

Katsnelson N. 1999. Glass Vessels from the Painted Tomb at Migdal Ashqelon. *‘Atiqot* 37:67*–82*.

Weinberg G.D. and Goldstein S.M. 1988. The Glass Vessels. In G.D. Weinberg ed. *Excavations at Jalame–Site of a Glass Factory in Late Roman Palestine.* Columbia, Mo. Pp. 38–102.

טורגה ח׳ ועד ע׳. כרך זה. מבנים משלהי התקופה הביזנטית בשוליים המזרחיים של תל שקמונה.

GLASS VESSELS FROM THE LATE BYZANTINE BUILDINGS ALONG THE EASTERN FRINGES OF TEL SHIQMONA

IRA BARASH

(PP. 131–134)

More than a thousand fragments of glass vessels were found in the excavation along the eastern fringes of Tel Shiqmona (Torge and 'Ad, this volume), of which c. 625 were identified. All of the vessels were found on the surface level and in fills, mostly in the robber trenches of walls and not in clear assemblages.

Twenty-nine vessels are presented (Figs. 1, 2): all were free-blown and produced from colorless, bluish green and greenish glass; three of them are decorated. The vessels include bowls, three types of lamps, cups and goblets, a jar and bottles. All of the vessels are types that are known and common in Israel during the Late Roman and Byzantine periods.

Some 200 small fragments of windowpanes (not drawn) were found, belonging to the round type. In addition, c. 175 glass tesserae (not drawn) were uncovered, probably used in a wall mosaic.

CAPTIONS TO ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Glass vessels.
Fig. 2. Glass vessels.